

De onstuitbare opmars van de Zwartkop

Ruim de helft van de 78 broedvogels op de Nederlandse Rode Lijst betreft 'zomervogels'. Menigeen die een poos in het veld meeloopt, zal beamen dat hij vroeger 's zomers méér spotvogels, zomertortels, koekoeken en grauwe vliegenvangers waarnam. Maar niet bij alle zomervogels is somberheid troef. Met de zwartkop gaat het prima. Omdat het er naar uitziet dat onze natie verandert in één groot park, ziet de toekomst er voor de zwartkop zonnig uit.

Jac. P. Thijssse schreef in zijn boek *Het Vogeljaar*: "Als ik nu eens iets heel fijns wil doorleven, dan denk ik aan de zwartkop-grasmusch, den poëet der poëten. Hij is gekleed in zijde en satijn en bewoont bij voorkeur deftige oude binnenplaatsen, grote sierlijke parken in de schoonste plekken van het bos, waar tussen hoog hout van allerlei soort bloemrijke heesters hun geurige takken spreiden en gele lis en welriekende spirea zich spiegelen in de stille vijver". Dan somt Thijssse een rij voorname buitenplaatsen op waar hij de zanger aantrof. Met de beschrijving van het verkleed, applaus voor diens vocale prestaties en alle voorname broedplaatsen, tilde Thijssse de zwartkop naar een deftig niveau. Echter, met de constatering dat de vogel in Zuid-Limburg tot naast de schamelste hutjes zingt, bracht hij deze meteen binnen het bereik van gewone stervelingen. Zomer 1954 hoorde een lid van ons vogelaarsclubje onbekende vogelzang in het bos achter het Kasteel van Rhooon, een plek

die paste in Thijssses rijtje van aristocratische broedlocaties. In de kasteeltuin viel ons inderdaad vreemde vogelzang ten deel. Maar we twijfelden of het ging om de zwartkop, de net via de eerste druk van Petersons *Vogelgids* geïntroduceerde naam. Dus die zomer kwam de zwartkop nog niet op onze soortenlijst te staan.

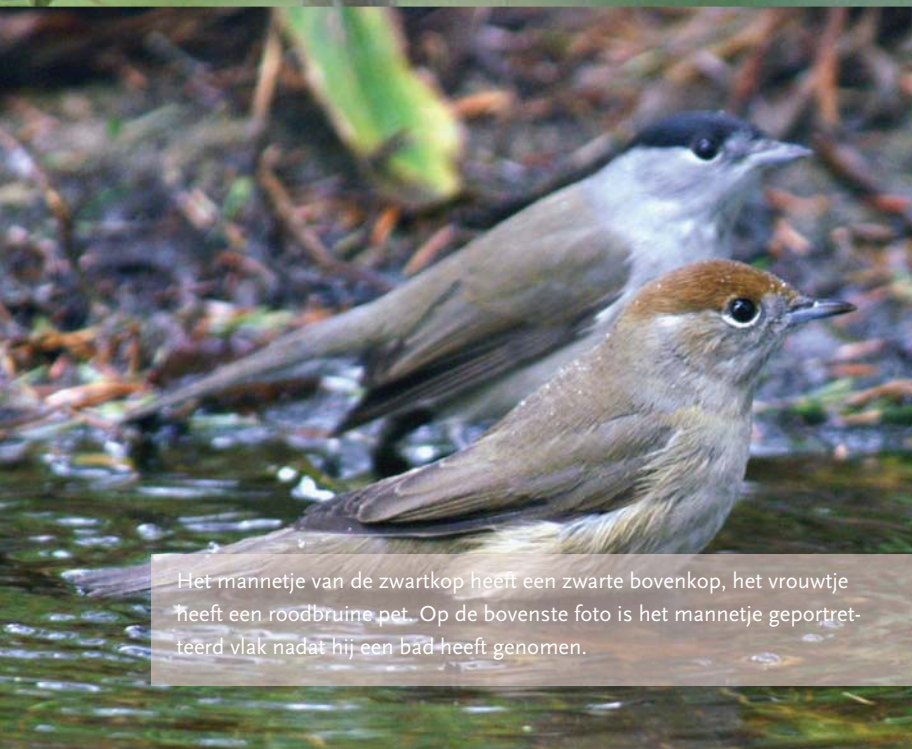
VERPARKING

Ruim een halve eeuw terug waren de klei- en veengebieden van dit land meestal boomloos, een ruimte met onbegrensde gezichtseinder. Op een onlangs cadeau gekregen landschapsfoto van Texel, die in 1934 werd genomen vanaf het duin bij De Koog, kijkt men uit over een kaal eiland. Op de films van wijlen Simon de Waard is te zien hoe plat en boomloos het in 1950 rond Rotterdam was. Omstreeks die tijd begon de Landinrichtingsdienst de natie om te keren met haar ruilverkavelingen. De Dienst voorzag de uitgespaarde lapjes grond kwistig van

loofhout. Het 'meer groen' werd op alle overheidsniveaus het adagium, zodat natuur synoniem werd aan bos. Langs het netwerk van nieuwe autowegen kwamen bomen. De stadsuitbreidingen en de IJsselmeerpolders waren locaties waar royale boomaanplant plaatsvond. Ook ging de vriendcultuur teloor, met als gevolg dat vrienden konden door-groeien. Kortom, vanaf rond 1960 verscheen overal in het land veel nieuw loofhout, bossen die een kwart eeuw later een aardige hoogte hadden bereikt. Het leek erop of de natie collectief een afkeer had gekregen voor open ruimtes. Het proces van 'verparking' van het Nederlandse landschap gaat nog steeds door. Voor vogels die als broedhabitat wijde open ruimtes ambiëren, was en is deze gang van zaken kwalijk. Bos- en parkvogels daarentegen krijgen de wind in de zeilen. Ornithologisch Nederland was er de afgelopen decennia getuige van hoe eksters en gaaien West-Nederland bezetten, hoe zwarte kraaien tot in de uithoeken van polders doordrongen en hoe groene spechten erin slaagden Zuidwest-Nederland te annexeren. Bij buizerd, havik en sperwer, die nagenoeg natiedekkend gingen broeden, speelden nog andere factoren dan alleen omvangrijke bosprojecten een rol. De inmiddels op leeftijd gekomen 'nieuwe' bossen van het eerste uur en de gewijzigde inzichten ten aanzien van bosbeheer effenden de weg voor kieskeuriger soorten. Nadat appelvinken al voorgingen,

WELLUIDENDE ZANG

Zwartkoppen zijn niet moeilijk om te inventariseren. Heeft men zich eenmaal hun zang eigen gemaakt, dan staat men verstedd hoe regelmatig ze zich tijdens voorjaars- en zomerexcursies vocaal presenteren, zelfs of juist in of rond onze woonplaatsen. Het is een welluidende zang, die de Zweedse vogelschilder Lars Johnson omschrijft als 'een speelse, murmelende opmaat, alsof de juiste toon wordt gezocht, die dan overgaat in een gefluit van zachte, heldere tonen, de zogenaamde bovenslag'. Op het repertoire staan ook een lokroep, een alarmroep en een waarschuwingsroep. Om vast te stellen of er zwartkopen zijn, moeten we het dus hebben van die serie van maximaal tien schitterende volle fluittonen. Omdat zwartkoppen houden van bos, valt het niet mee om ze 's zomers te zien te krijgen. Ze zijn verzet op vlierbessen, zodat het in de nazomer bij een vlierstruik wat gemakkelijker lukt.

Het mannetje van de zwartkop heeft een zwarte bovenkop, het vrouwtje heeft een roodbruine pet. Op de bovenste foto is het mannetje geportretteerd vlak nadat hij een bad heeft genomen.

lijkt het erop dat ook bij de middelste bonte specht het 'go west' aanslaat. Het indrukwekkendst is echter de zegetocht van de zwartkop.

VERDERTIGVOUDIGING

De Commissie van de Nederlandse Avifauna achtte de zwartkop in 1970 een 'vrij talrijke broedvogel', hetgeen stond voor 2500 – 10.000 broedparen. Toen waren er nog geen drommen SOVON-vrijwilligers in het veld, zodat het best kan zijn dat de Commissie er wat naast zat. Nu zijn die vrijwilligers er wel. De laatste natiedekkende inventarisatie die liep van 1998 tot 2000, kwam uit op 270.000 tot 320.000 paren. Hoe zal het er thans voorstaan? En weer tien jaren verder? 'Alles goed en wel', zult u bedenken, 'maar zwartkoppen zijn ook zomervogels en bovendien staat toch ook menige bosvogel er beroerd voor?' Terecht. Maar iedere soort heeft zijn eigen verhaal. Neem bijvoorbeeld de zomertortel, een trans-Saharatrekker met een afname van 85 procent, die dus kennelijk toch geen baat had bij de toename van zijn broedbiotoop. Maar de misère bij de zomertortel heeft vooral te maken met alle afbraak die plaats had in het agrarische cultuurland, waarop hij aangewezen is voor zijn voedsel.

En inderdaad trekken zwartkoppen ook weg. Maar de onze gaan niet ver. Zwartkoppen zijn zogenaamde 'leapfrog migrants', hetgeen betekent dat de noordelijkste populaties naar de zuidelijkste delen van het winterkwartier trekken. Dus de Noordwest-Europese vogels gaan over de Sahara tot aan West-Afrika. Maar Nederlandse zwartkoppen gaan niet verder dan het westelijke Middellandse Zeegebied en vele blijven noordelijker, tot zelfs in eigen land. Nu is het rond de Middellandse Zee voor overwinterende vogels 's winters ook niet pluis, maar onze zwartkoppen hebben niet maken met de zwaarigheden die trans-Saharatrekkers moeten overwinnen en waarin vele niet slagen. 🌿

LITERATUUR

Thijssen, Jac. P. (1942), Het Vogeljaar. Vijfde druk. A.G. Schoonderbeek, Laren (NH).